

BİR ROMAN KAHRAMANI OLARAK AHMET MİTHAT EFENDİ

As a Novel Hero Ahmet Mithat Efendi

Gönderim Tarihi: 03.02.2016

Kabul Tarihi: 09.05.2016

Salim ÇONOĞLU*

Öz: Ahmet Mithat, devrinin birçok özelliğini eserlerine taşıdığı gibi, kendi kişiliğini, hayat hikâyesini de eserlerinde sergiler, kimi zaman da bizzat romanın kahramanı olarak metnin içerisinde yerini alır. “Müşahedat” romanında Ahmet Mithat Efendi, sadece romanın yazarı olarak değil aynı zamanda romanın da kahramanıdır. Kendi yazılma hikâyesini anlatan bu roman, postmodern bir roman olarak da değerlendirmiştir.¹ Hikmet-i Peder ise pedagojik bir eser olarak bilinse de, Fazıl Gökçek’in, eserle ilgili yaptığı değerlendirme Hikmet-i Peder’in roman olduğunu ortaya koymaktadır.²

Bu makalede de, biyografi ve kurgu bağlamında yukarıda söz edilen iki romandan hareketle Ahmet Mithat Efendi’nin biyografisiyle roman kahramanı olan Ahmet Mithat Efendi’nin birbirine benzediği noktalar ortaya konulmaya çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Ahmet Mithat Efendi, Müşahedat, Hikmet-i Peder, Biyografi, Roman Kahramanı.

Abstract: Ahmet Mithat, as it carries many features of the transfer of the works, his personality, his life story also exhibits the works; sometimes it takes place within the text itself as the hero of the novel. “Müşahedat” novel by Ahmet Mithat Efendi, not only as the author of the novel is also the novel’s hero. This novel tells the story of his own writing has been evaluated as a postmodern novel. Hikmet-i Peder is a pedagogical novel.

*Prof. Dr., Balıkesir Üniversitesi/Fen Edebiyat Fakültesi/Türk Dili Edebiyatı Bölümü,
e-posta: conoglu@balikesir.edu.tr

¹Müşâhedât’ın postmodern bir roman olarak değerlendirilmesi, Berna Moran’ın “İddialı Bir Roman: Müşâhedât” adlı yazısına kadar götürülebilir. Moran’dan sonra sırayla Jale Parla, Babalar ve Oğullar: Tanzimat Romanının Epistemolojik Temelleri ve Don Kişot’tan Bugüne Roman adlı kitaplarının içinde; Yavuz Demir, Zaman Zaman İçinde Roman Roman İçinde: Müşâhedât adlı kitabında Müşâhedât’ın postmodern özelliklerinden söz etmişlerdir. Müşahedat’ın Postmodern bir roman olup olmadığını değerlendiren ilgi çekici bir çalışma için de “Müşahedat Postmodern Bir Roman mı?”, Gökhan Tunç, TUBAR, 2008 Güz, s.239-250

²Fazıl Gökçek, “Ahmet Mithat Efendi’nin Bilinmeyen Bir Romanı”, Yeni Türk Edebiyatı, s. 9, Nisan 2014, ss. 7-16

In this article, biography and fiction, the protagonist in the context of moving from two novels by Ahmet Mithat Efendi aforementioned biography Ahmet Mithat Efendi, which will be put forward very similar points.

Keywords: Ahmet Mithat Efendi, Müşahedat, Hikmet-i Peder, Biography, Novel Hero.

GİRİŞ

Bir roman yazarının, eserinde bir roman kahramanı olarak yer almak istemesinin nedeni nedir ve neden roman kahramanları aracılığıyla, eserinde somut yaşam yolundan belirgin izler bırakır:

Yönettiği filmlerde yaratıcılık zihniyetiyle birkaç saniye görünen Alfred Hitchcock benzeri bir tavır mıdır bu, yoksa o ana kadar yaşadıklarını önemli ve anlatılmaya değer bulduğu için mi? Örnek yokluğundan mı, ya da kendisine ilişkin bütün bu doğru gönderimleri, zamanın durdurulamadığı, değişen ve gelişen yeni dünyanın yanı başında İmparatorluk surlarında açılan gedikleri kapatacak, eksiklikleri telafi edecek, boşlukları dolduracak bir baba rolü üstlenmeyi arzu ettiği için mi?

Osmanlı yazı hayatını içeren bir kitabın önsözü olarak da değerlendirebileceğimiz Ahmet Mithat Efendi, Osmanlı İmparatorluğu'nun hayat hikâyesinin yeni baştan yazıldığı bir devre aittir. Yukarıda sorulan sorunun cevabı da hem yeni hikâyenin yazıldığı dönemin ihtiyaçlarını doğru tespit etmiş hem de bu dönemde toplumda uç veren zihinsel yetimliğin telafisi için metinler üretmiş olmasında saklıdır.

Batılılaşmayla başlayan tarihsel süreç, zihinsel yetimliği telafi ederek çözüm yolları sunacak insanların ortaya çıkışını gerekli kılmıştır. Bu süreçte, Ahmet Mithat Efendi, hem bu sürecin az hasarsız atlatılmasına yardımcı olmuş hem de boşluğu dolduran bir baba rolü üstlenmiştir. Babaların çocuklarının doğru yolu bulabilmeleri için onlara kendi hayatlarını örnekleme çabası da göz önünde tutulduğunda, Ahmet Mithat Efendi için kullanılan "Efendi Babamız" tabirinin isabetli olduğu anlaşılmaktadır. Öte yandan, Ahmet Mithat Efendi'nin Türk Edebiyatı'nın "Hace-i Evvel"i olması da tesadüfî değildir.

Kurmaca bir dünyanın gerçekliği, yaşanan hayatın gerçekliğinden farklı olsa da, kurmaca eserin en önemli yapı unsurlarından biri yaşıntıdır.³ Somut ya-

³ Nüket Esen, *Modern Türk Edebiyatı Üzerine Okumalar* adlı kitabında Berna Moran'a da atıfta bulunarak, yazarın anlatmak istediği şeyle eserin anlattığı şeyi birbirinden ayırmak gerekliliğinin altını çizer. Çünkü yazarın yapmak istediği şey başkadır, yaptığı şey başkadır. "Ahmet Mithat: Hayat, Külliyyat", *Modern Türk Edebiyatı Üzerine Okumalar*, s.12 İletişim Yayınları: İstanbul.

şam yolunda yazarın eserinde bıraktığı izler, bir anlamda yazar-hayat-eser ilişkisi arasındaki bağı kurmak için bir çıkış noktası/dayanak oluşturmaktadır. Bu bilgi, Ahmet Mithat Efendi'nin çağdaşlarından ayrılan tarafının, sadece "her alanda" eser vermesi değil, aynı zamanda ortaya koyduğu metinlerle, hayatı/kendisi arasında kurduğu ilişki olduğunu da göstermektedir. Menfa'da özellikle Rodos sürgünlüğüne dair anlattıkları, daha sonra hakkında yazılan hatıralar ve biyografiler; yazarın hayatı ve kurmaca dünyası arasındaki yoğun geçişliliğin, romanı için önemli bir kaynak teşkil ettiğini göstermekte ve Ahmet Mithat Efendi'nin eserine hayatından girmenin/başlamanın, eseri ve yazarı anlamak için okuyucuya önemli imkânlar sunduğunu ortaya koymaktadır.

Ahmet Hamdi Tanpınar, 19 uncu Asır Türk Edebiyatı Tarihi adlı eserinin, Tanzimat sonrası değişen toplumsal hayata eserleriyle önemli katkılar sağlayan Ahmet Mithat Efendi'ye ayırdığı bölümüne, hiç olmazsa başlangıç yıllarında yazarın eseriyle hayatı arasında sıkı sıkıya bir bağ bulunduğundan söz ederek başlar ve şöyle devam eder: *"Tanzimat nesillerinde fikir ve eser hatta bugünkü manasıyla samimi bir şekilde yaşanmış olsa bile yine şahsi bir macera çeşni ile gelir. Mithat Efendi'de gerek yetiştiği muhit, gerek hayatının ilk devrelerindeki tesadüfler itibarıyla bu şahsi macera duygusu daha kuvvetle göze çarpar. Bu itibarla onun eserine hayatından girmek, bu eseri yakalamak için sanılacağından çok faydalıdır."* (Tanpınar 2006: 400).

Sema Uğurcan da Ahmet Mithat Efendi'nin hatıratı ve romanları arasındaki ilgiyi ortaya koyduğu "Ahmet Mithat Efendi'nin Hatıratı ile Romanları Arasındaki Münasebet" adlı makalesinde, romancının Menfa'da anlattığı kendi şahsiyeti ile romanlarındaki kahramanların maceraları ve zihniyeti arasında çok yakın bir ilişki olduğuna vurgu yapar (Uğurcan 1986: 185).

Nüket Esen, "Ahmet Mithat: Hayat ve Külliyyat" adlı makalesinde, yazarın külliyyatı bir bütün olarak ele alındığında, şahsi macerasının ortaya döküldüğünü ifade ederek, onun gerek kurmaca, gerekse kurmaca dışı eserlerine bakıldığında hem Ahmet Mithat'ın eserlerini bir belge gibi kullanarak hayatının izlerini sürmenin mümkün olduğunu, hem de hayat ve külliyyat arasındaki paralelliklerin tespit edilmesinin mümkün olduğunu söyler (Esen 2006: 11).

Anlaşıyor ki, okuyucuyu Ahmet Mithat Efendi'nin dünyasına ulaştıracak yol, biraz da kurmaca dünyasının sayfaları arasından geçmektedir. Ahmet Mithat Efendi, sadece iç dünyasına ait sırları değil, yaşamını somut hale getiren bütün olayları olanca ayrıntısıyla roman ve hikâyelerinin arasına ilmek ilmek dokumuştur. Yıldız Ecevit'in "Oğuz Atay'ın Biyografik ve Kurmaca Dünyası" adlı eserinde, "Yazarak var olan ve yazma çabasının en zorlu yollarında kendini bulmaya çalışan yazarların tümünün en güçlü yaşam tanığının

kurmaca yapıtları olduğu.” (Ecevit 2005: 15) ifadesinden yola çıkarak, Ahmet Mithat Efendi'nin de kurmaca eserlerinde yaptığı şeyin bir anlamda kendini anlatmak olduğunu söyleyebiliriz. Öte yandan yazarın kendine ilişkin bütün bu doğru gönderimleri onun da arzu ettiği gibi eserinin inandırıcılığını da arttırmaktadır. Yusuf Akçura'nın Ahmet Mithat Efendi'nin vefatı üzerine *Türk Yurdu Dergisi*'nin otuzuncu sayısında yazdığı “Ahmet Mithat Efendi” adlı makalesinde, O'nun hayatı ve eseri üzerine söylediği, “*Mithat Efendi'nin hayat ve asarı için mehaz, eylem hayat ve asarından ibarettir.*” cümlesi de yukarıda ifade edilenlerin bir tür sağlaması gibidir. Bu bağlamda, eser-hayat ilişkisi çerçevesinde okunan bu iki romanın bize sunduğu bazı başlıklar altında, eser ve hayat gibi birbirinden çok farklı iki dünya arasındaki sınır tanımaz geçişlilikler ve benzerlikler ortaya konulabilir.

I. Kendi Kendini Yetiştiren Yazar ya da Şahsi Teşebbüs

Ahmet Mithat Efendi, hayat hikâyesinden de anlaşıldığı gibi, zaman zaman “hamileri” aracılığıyla kısa süreli kabul ettiği devlet memuriyetleri dışında, geçimini şahsi teşebbüsleri ve olağanüstü gayretleriyle elde etmiştir. Çıracılık devresinde çektiği sıkıntılar, manevi bir açlık olarak gördüğü okuma yazma eksikliğini gidermek için gösterdiği çaba, onun bir aktar çırağı olarak kalmasının önüne geçmiş ve sefaletten, cehaletten, ezilmekten kurtulma arzusunu arttırmıştır. Ona takılmış lakaplardan birinin “Kırk Ambar” olması da tesadüfî değildir. Ahmet Mithat Efendi, kendi kendini yetiştirerek edindiği kuramsal bilgiyi uygulama alanına sokarken aynı zamanda içine doğduğu dönemin şartlarını okumuş ve toplumun geleceğini şekillendirmek için, yaşadığı zamanın modern imkânlarından yararlanmıştı. Oğlu Kamil Yazgıç'ın babasına dair hatıralarında bu hususta pek çok örnek bulunmaktadır: Türkiye'ye ilk suni kuluçka makinesini ve fenni arı kovanlarını getiren Ahmet Mithat Efendi'dir. Yine, Avrupa'dan nadide meyve aşıları ve fidanları getirip bunları köylülere dağıtan odur. Hatta bir ara cins tavuk yetiştirmeye merak salmış ve bunda da başarılı olmuştur. Onun bu merakı yüzünden Beykoz'daki çiftliği bir “Numune Çiftliği” haline almıştır. Özellikle ziraatçılıkta hayvan yetiştirmek için kullanılan bütün modern vasıtalar bu çiftlikte mevcuttur. Beykoz'un meşhur kirazı, vişnesi, elması, armudu, üzümü Ahmet Mithat Efendi'nin yadigârıdır.” (Yazgıç 1940: 63-64).

Kamil Yazgıç, Ahmet Mithat Efendi'nin anısına yapılan jübilede yaptığı konuşmada, arazilerinde bulunan Sırmakeş suyunu şişeleyerek sattıklarını, hatta babasına, “Suculuktan daha kârlı bir iş yok mu?” sorusunu sorduğunda, “Bu ticaret işinde elli kişi çalıştırıyoruz, çoluk çocuklarıyla iki yüz kişiyi geçindiriyoruz!” cevabını almıştır. Aynı konuşmada Kamil Yazgıç, çiftlikteki ineklerin

sütünden yapılan yoğurtların Bahçekapı'daki lokantalara satıldığından da söz etmektedir (Us, 1955: 91).

Açıkçası, Ahmet Mithat Efendi'nin hayata, çalışmanın ve bireysel girişimin ardından bakması, Ülgen'in de ifade ettiği gibi, hem devlet hizmetinde çalışmış, hem de ticaret yapmış yazarın, devlet sektörüyle serbest çalışma hayatının özelliklerini tecrübe ederek öğrendiğini göstermektedir (Ülgen 1994: 3).

Ahmet Mithat Efendi'nin ekonomi konularından bahsettiği kitapları da bulunmaktadır. Bu kitaplardan ilki olan, "Sevda-yı Say ü Amel"⁴, adından da anlaşılacağı gibi çalışmanın sadece maddi değil manevi bir doyuma ulaştıracağından bahseden bir eserdir. Eserinde ticaret erbabıyla, devlet kapısında çalışanların maaşlarını karşılaştıran Ahmet Mithat Efendi, memur maaşıyla servet biriktirmenin mümkün olmadığını, ancak ticaretle uğraşarak milyonlar kazanmanın mümkün olduğunu da vurgular (s. 58-61).

Bu tespitte dikkat çekici olan yazarın çalışmadan söz ederken devlet memuriyeti dışındaki alanları önceleyen tavrıdır. Bu tespit, yazarın memur sayısını çoğaltarak devlet bürokrasisini gereksiz hantallaştırmak yerine şahsi teşebbüsü önemseydiğini göstermektedir. Elbette o, memuriyeti tamamen reddetmez. Ancak memuriyetin tek geçim kaynağı olarak görülmesinin karşısındadır. Ona göre, Avrupa'da sevda-yı say u amel yolunda çalışanlar memurluğa yüz vermezler. Hükümet memurluğunda çalışanlar da sadece sevda-yı vatan için çalışır (s. 57). Ahmet Mithat Efendi, tembellikle kalem odalarında vakit geçiren memurlar yerine, tüccarları tercih eder.

Ahmet Mithat Efendi'nin ekonomiden söz ettiği ikinci eseri "Teşrik-i Mesai-Taksim-i Mesai"⁵ adını taşımaktadır. Yazar bu eserde, birlikte çalışmanın, işbirliğinin ve işbölümünün önemi üzerinde durur. Ahmet Mithat Efendi, bu eserde de memuriyeti eleştirir ve çocuklarını memur yapmak isteyen babaları daha yolun başında ikaz eder: "Bazı kere zihninizden geçti de "Oğlum büyük adam olursa ben de ekmeğini yerim." Dediniz değil mi? Hâlbuki oğlunuz size ekmek yedirecek kadar büyük adam olmak için onbeş seneye muhtaç ise yukarıda tarif ettiğim surette bir tacir olmak için o kadar zamana da muhtaç değildir." (s. 116).

"Ekonomi Politik"⁶ adlı kitabında ise çalışılmadığı sürece üretimin olmayacağına altını çizen Ahmet Mithat Efendi, üretim olmadığı sürece bir şeyin tüketilmesinin, tüketim olmadan da yaşamının mümkün olmadığını ifade ederek, toplum ve devlet yaşamının en önemli dinamiklerinin üretim ve tüketim ilişkileri bağlamında değerlendirilmesi gerektiğini söyler.

⁴ Ahmet Mithat Efendi, *Sevda-yı Say u Amel*, İstanbul, Kırankar Matbaası, 1296

⁵ Ahmet Mithat Efendi, *Teşrik-i Mesai, Taksim-i Mesai*, İstanbul, Kırankar Matbaası, 1296

⁶ Erdoğan Erbay-Ali Utku (2005). *İktisat Metinleri*, Konya: Çizgi Yayınevi.

Ahmet Mithat Efendi, gerek şahsi teşebbüsleri ve olağanüstü gayretleriyle elde ettiği geçiminin, gerekse iktisat konusundaki kuramsal çalışmalarının sağlamlasını hikâye ve romanlarında daha somut hale getirir. Ahmet Mithat Efendi'nin, hayata çalışma / ticaret merkezli bakışının en zengin örneklerini içeren metinlerden biri de Müşahedat'tır. Müşahedat'ta hem roman kahramanı bir yazar olarak hem de diğer roman kahramanları aracılığıyla ticaret hakkında verdiği bilgi ve değiştirmeye çalıştığı bakış açısı ilgi çekicidir. Bu satırlardaki "eğitici/öğretici" amaç, ister istemez Ahmet Mithat Efendi'yi okurla iletişim kurmaya götürmüştür.

"A! Vaizlerimiz, halka bu gibi hakayıkı vaaz etmelidir. Hatiplerimiz bu yolda hitabette bulunmalıdırlar. Gazetelerimizin sahaifi bu mebahisle dolmalıdır. Zihinler hep bununla meşgul olmalıdır" (Birinci 2000:155).

Yazarın, kendisine ekonomiyle ilgili konularda kitap ve makale yazma hevesi uyandıran bir ihtiyardan bahsetmesi, bu romanı daha da ilgi çekici kılmaktadır. Ahmet Mithat Efendi, ihtiyar Seyit Numan Efendi'den bahsederken onu şöyle tanıtır: *"Diyebilirim ki, sevda-yı say u amel, taksim ve teşrik-i mesai gibi asar-ı hikemiyye ile Tercüman-ı Hakikat'te birçok bend-i mahsusalarda beyan etmiş olduğum hissiyat-ı mesaiperestanenin tohumlarını zihnime eken Seyit Mehmet Numan olmuştur."* (Birinci 2000: 157).

Bu satırlar, Ahmet Mithat Efendi'nin Müşahedat'ta belirsiz değil; aksine etkin bir konumda olduğunu hem de kendisine ilişkin verdiği bilgilerin doğru bir niteliğe sahip olduğu da göstermektedir. Gerçekten de Ahmet Mithat Efendi, Felâtnun Bey ile Rakım Efendi romanını, "Sevdâ-yı Sa'y ve Emel" makalesini yazmıştır, gazetecidir, Tercüman-ı Hakikat'ın sahibidir, Cevdet adında bir kardeşi vardır, annesi Çerkez kökenlidir vb.

Seyit Mehmet Numan'ın kutsallığı, başlı başına bir iş sahibi olmayan insanı özgür iradeli saymaması ve insan için kahramanlık denilen fazilet meydanının çalışma, gayret meydanı olduğu düşüncesini hayat felsefesi haline getirmesidir: *"İnsan için kahramanlık denilen faziletin meydanı, say ve amel meydanı olduğuna hükmeyleyler. Bu meydandan kaçanları ve çalışkanlıktan üşenenleri, korkanları adam bile saymak istemez idi. Kendi başına derman olmayanların din ve deoletine, vatan ve memleketine ne hizmet-i ciddiyeleri olabileceğini kestiremez idi."* (Birinci 2000: 157).

Ahmet Mithat Efendi sadece bir roman kahramanı olarak yer almaz eserlerinde. Romanlarının kahramanları da kendisinden belirgin izler taşır. Ahmet Mithat Efendi'nin Müşahedat'ta kendisinden övgüyle bahsettiği Seyit Mehmet Numan, zeki bir tüccardır. Abbas Paşa'nun Mısır valiliği sırasında İstanbul'a gelmiş ve kendisine memuriyet teklif edildiği halde kabul etmeyerek ticareti tercih etmiştir. Seyit Mehmet Numan'ı yazar için önemli kılan asıl şey, pek çok

kişi için muteber bir meslek olan memuriyeti kabul etmeyişiştir. Seyit Mehmet Numan, bu karardan dolayı şaşkınlık yaşayan yazarın bu şaşkınlığını şu cümlelerle azaltır: *“Azizim! Devlet memuriyetini doyumluk diye, mek’el diye telakki etmemelidir. O, bir kesb ve kar değildir. Bir şereften ibarettir... Maişet denilen şey ailenin umumiyetle müşterek olduğu bir keyfiyettir. Ailenin maişeti, ziraat ve ticaret, şimdilerde Mısır’da teessüs ve terakkisine ziyade gayret olunan sanayi gibi şeylerle taht-ı temine alındıktan sonra, o familya bilahare hizmet şerefiyle teşerrüfe gerçekten ehliyet ve istihkak gösterebilecek evlat yetiştirmekten de aciz kalmaz... Hikmet-i hükümet ve hakayık-ı siyaset dahi bir memleket kibarının mevarid-i servet ve samanla iştigalinde bulunmasını iktiza eder. Çiftçilikte, çobanlıkta imalatta ahz ve itada yalnız aceze-i mesakin bulunacak olup da kibar ahali bunlardan baid kalacak olursa, o mevarid-i servet ve saman yavaş yavaş körlenip gitmez mi?”* (Birinci 2000: 151).

Devlet memuriyetinin karşısına şahsi teşebbüsün geçirilmesinin en zengin örneği olan Seyit Numan Efendi’nin ticarete dair görüşleri, Ahmet Mithat Efendi’nin kendi hayatında gerçekleştirmeye çalıştıklarıyla örtüşmektedir.

Bu noktada Seyit Mehmet Numan, sadece ticaret ve ziraat değil, sanayi üzerinde de ısrarla durur. Ona göre asıl önemli olan bütün bu çabaların halkta da karşılık bulmasıdır. Yoksa bireysel çabalarla başarıya ulaşmak mümkün değildir. Hiç kimse ziraat, sanayi, ticaret yoluyla maişetini temine yanaşmamaktadır. Eşraftan insanlar sahip oldukları arazileri sadece gezinti ve piknik yeri olarak kullanırlar. Herkesin amacı bir şekilde devlete kapılanmaktır. Devlet hazinesi bu kadar insana nasıl maaş verecektir? İşin bu tarafını düşünen yoktur. İstanbul’da farklı milletlerden insanlar servetlerine servet katarken, şehrin asıl sahipleri bu durumun farkında bile değildir. Devlet kapısında büyüme fikri daha çocuklukta insanların kuşağına üflenir. Ama bu kapının gerektirdiği bilgiye sahip olanlar da o kadar azdır. Seyit Mehmet Numan, din ve devlet için canını feda ederek çalışmanın herkes için farz olduğunu, ama memur olmanın, muhtaç insanlar için zaten yeterli olmayan ekmekten bir lokmasını da onların elinden almak demek olduğu için kendisini devlete yük etmek istemediğini vurgular.

Seyit Mehmet Numan, Ahmet Mithat Efendi’ye İstanbul’daki Avrupalıları örnek gösterir. Onlar sadece kendi memleketlerinde değil, bizim memleketimizde de servetlerine servet katarlar. Onlar memleketimizin zengini, fakirleri ise bizleriz, der. Ona göre ziraatı ve ticareti geliştirmenin yollarından biri sanayiye geliştirmektir. Seyit Mehmet Numan’ın ifadesiyle, bu uyanıklık daha halkımıza gelmemiş, fakat devletimize gelmiştir. Boğaziçi’nde, kristal ve mum fabrikaları açılmıştır. Ancak bunlar halkımızı bu yola alıştırmak düşüncesiyle açılmış oldukları halde halkımız bunu anlayamamıştır. Maksat anlaşılmadığı için, onları idare edecek memurlar ve oralarda çalışabilecek işçiler de yetişmemiş, kısacası ilerleme olmamıştır.

Seyit Mehmet Numan zihniyetini öne çıkartarak, imparatorluğun Avrupa'yla yarışacak konuma gelmesi, iktisadi anlamda zenginliğe ulaşmaktan geçmektedir. Ahmet Mithat Efendi'nin gelecekle ilgili düşünceleri de bu noktada önemlidir: *"İnşaallah bizde de ticaret fikri yayılır ve buna ait bilgileri herkes öğrenir de bizden sonraki romancılar ticaretin ehemmiyetini ve tüccarın büyüklüğünü bu suretle okuyucularına anlatmayı vazife bilirler."* (Birinci 2000: 160).

II. Tesadüfler ve Hamiler

Ahmet Mithat Efendi'nin eseri ve hayatı arasındaki önemli geçiş noktalarından biri de, hamilerin ve tesadüflerin yazar ve kahramanları üzerindeki tesiridir. Daha küçük bir çocukken yaptığı zorlu aktar çıraklığı sırasında, okuma yazmaya olan açlığını gidermesine katkı sağlayan Hacı İbrahim Efendi, yazar için aydınlığın geldiği ilk ocaktır. On iki yaşındayken babasının ölümü üzerine kendisine kol kanat geren ve aynı zamanda Mithat Paşa'yla tanışmasına vesile olacak ağabeyi Hafız Ali Ağa da bir başka önemli hamidir. Bilindiği gibi, Ahmet Mithat Efendi, Mithat Paşa'nın yetiştirmesidir. İsmindeki *"Mithat"*, hamisi ve yetiştiricisi Mithat Paşa'nın adından gelir. Biraderinin, Mithat Paşa'nın *"daire-i devletlerine"* mensup olması ve kısa sürede Ahmet Mithat Efendi'nin bilgisi ve yetenekleriyle Paşa'nın ilgisini çekmesiyle hayatı tümünden değişir.

Rusçuk'ta Mithat Paşa'nın himayesi ve desteğiyle Hacı Salih Efendi'nin medresesine devam ederken tanıştığı Dragan Cankov isimli bir Bulgar siyaset adamı, Bağdat yolculuğu sırasında tanıştığı, kendisine batılı resim zevkini aşıl原因an ressam ve müzeci Osman Hamdi Bey, Arapça, Farsça, İngilizce, İbranice, Hintçe bilen, yarı meczup yarı filozof, derviş lakaplı Şirazlı Muhammet Bakır Can Muattar gibi isimler, din, kültür, felsefe, sanat vb. alanlarda Ahmet Mithat Efendi'nin ufkunun genişlemesine katkı sağlamışlardır.

Müşahedat romanında çok genç yaşında babasını kaybeden ve mirasyedilerin çoğunda görüldüğü gibi kısa sürede babasından kalan bütün mirası tüketen Refet Bey, kendi parasını bitirdikten sonra annesinden de para çekmeye başlar. Gerek kendisinin gerekse annesinin parası baba dostu olan tacir Seyit Mehmet Numan'ın idaresi altındadır. Seyit Mehmet Numan, Refet Bey'in kendi parasını tüketmesine ses çıkarmaz. Ancak sıra annenin parasına geldiğinde bir gün para için dükkânına gelen Refet'i kapı dışarı eder. Refet kısa sürede elinde avucunda ne varsa tüketir. Sonunda kendisine yardım eden Agavni sayesinde Seyit Mehmet Numan'la barışır ve onun talimatlarından ayrılmamaya söz verir. Seyit Mehmet Numan'ın Refet'in hamisi, mürşidi olması, kol kanat germe-si, onun kısa sürede aklını başına almasını sağlar. Ahmet Mithat Efendi'nin hamilerinin Refet'deki karşılıkları, yazarın Müşâhedât'ın kurmaca değil; maddî, yani gerçekten yaşanmış olduğunu düşündürmeye çalıştığını göstermektedir.

III. Memleketi Kalkındıracak “Nimet-i Marifet”: Maarif

Ahmet Mithat Efendi'nin de eserlerinde eleştirdiği ve ıslah edilmesi için çareler ürettiği kurumlardan en önemlisi maariftir. Ahmet Mithat Efendi'ye göre bir milletin eğitim ve kültür seviyesini yükseltmeden o memleket hürriyet getirilmenin hiçbir anlamı yoktur. Çünkü eğitimsiz bir toplumda hürriyet, parlamenter rejim, demokrasi gibi kavramların karşılık ya da muhatap bulabilmesi mümkün değildir. Daha Bağdat yıllarında iken bu düşüncelerini yavaş yavaş olgunlaştırmaya başlayan Ahmet Mithat Efendi, tahsili kolaylaştırma yolları arar, evinde kendi çocuklarına ders verir. Kamil Yazgıç, bütün çocuklarını okutan Ahmet Mithat Efendi'nin, haftanın belirli gecelerinde mahallesinin fakir çocuklarını evinde toplayıp onlara ders vermeyi de ihmal etmediğini söylemektedir. Öğrencilerinin giderek çoğalmasıyla, kendi yetiştirdiği hoca hanım diye bilinen bir kadının evini özel bir okula çeviren Ahmet Mithat Efendi, çocukları bu kadın sayesinde daha düzenli çalıştırma imkânına kavuşmuştu. Kısa sürede nüfuzlu aileler de çocuklarını hoca hanımın özel okuluna göndermeye başlar. Bu çocukların içinde Şeyhülislam Molla Bey'in torunları da vardır. Bu çaba kimileri tarafından, “*Elin namahremi erkek kürsüsüne çıkarmanın âlemi var mı? İslam'ın tesettür şartları ayaklar altına alınıyor.*” denilerek eleştirilse de yılmayan Ahmet Mithat Efendi, Kuran'dan ayetlerle, hadislerle bu durumun yanlış olmadığını ispat etmiştir (Yazgıç 1940: 47).

Ahmet Mithat Efendi, Menfa'da da anlattığı üzere, Rodos sürgünlüğü sırasında okuma ve yazmanın yanı sıra çocukların eğitimiyle de uğraşır. Kendisinin muhafazasıyla görevlendirilmiş mülazımlardan birisinin yeğenine ders verir, ona okuma yazma öğretir. Bu çaba kısa sürede başarıya ulaştıkça öğrencilerin sayısı artar ve sonunda Medrese-i Süleymaniye kurulur. Burada çocuklara ders verirken, onlara ahlaklı olmanın ve iyi davranmanın önemli olduğunu da vurgular (İnci 2003: 141).

Ahmet Mithat Efendi'nin Rodos sürgünlüğü sırasında tecrübe ettiği Medrese-i Süleymaniye'nin, eğitime dair düşüncelerinin somut bir zemine oturtulmasında önemli bir yeri vardır. Yöntemleri o kadar başarılıdır ki, bu başarı karşısında ada halkı çocuklarını Ahmet Mithat Efendi'ye göndermeye başlar.⁷

Hayatını öğrenmeye, öğretmeye ve maarife adanmış Ahmet Mithat Efendi'nin roman ve hikâyeleri de hep bu çizgi üzerinde yürür. Hem kendisi hem de ken-

⁷ Zeki Çelikkol'un verdiği bilgiye göre, Süleymaniye Camii yanındaki Medrese-i Süleymaniye adlı İdadi Mektebi binası 1876 yılında inşa edilmiştir. Bu tarihte Rodos'ta sürgünden bulunan Ahmet Mithat Efendi, Ebuzziya Tevfik Bey gibi isimler, adada ilk, orta ve lise seviyesinde bir okul bulunmadığı için yerli eşrafi okul yapmaya teşvik etmişlerdir. Cemiyet-i İlmiye adında bir cemiyet kurarak 1876 yılında Medrese-i Süleymaniye inşa edilmiş ve iptidai, idadi ve rüştiye talebeleri bu okulda öğrenim görmeye başlamıştır. 1898 yılında meydana gelen depremde harap olan bu okul yıkılarak 1898-1898 yılında yeniden bugünkü şekliyle yapılmış ve öğretime başlamıştır. (Çelikkol 1985:72)

disine benzeyen roman kahramanları kendilerini eğitirken etrafındakileri de eğitmeye çalışırlar. Müşahedat romanında, gençlerin istemedikleri mesleklere aileleri tarafından yönlendirilmesinin acı sonuçlarından bahseden yazar, bu olumsuz durumu Refet'in üzerinde somutlar. Refet'in babası oğlunu "memuriyet-i mülkiye" mesleğine yönlendirmek arzusunda olduğu için oğlunu Mekteb-i Rüştîye'ye yazdırır. Bu eğitimin dışında evde Arapça, Farsça ve Fransızca için iki de öğretmen vardır. Refet, okuldan mezun olduktan sonra bir kaleme babası tarafından çıkar verilmiştir. Ancak Refet bu eğitimi istemediği için babasının iftihar edeceği bir tahsili de tamamlayamaz. Çünkü gönlü bir başka meslektedir: *"Eğer beni askerliğe tahsis etmiş olsalardı belki daha hevesli bulunabilirdim. Tab'ımda askerliğe muhabbet olduğundan Fünun-ı askeriyeyi daha güzel ele getirebilirdim. Fakat kitabeti, mülkiye memuriyetini bir türlü sevedim. O sınıfta bulunanların hal ve şanlarını tab'ıma muvafık bulamadığım için mesleklerini de sevmiyordum."* (Birinci 2000: 91).

Ahmet Mithat; isimsiz anlatıcımız, Doktor ... Bey ve kimi zaman da doktorun oğlu Nüzhet'i de dahil ettiği diyaloglar aracılığıyla dönemindeki aile ve toplum algısına, çocukların yetiştirilme tarzlarına dair fikirler ortaya koyan Hikmet-i Peder romanında ise Doktor... Bey aracılığıyla hikmet-i peder ya da bir başka ifadeyle mekteb-i cedid kavramı üzerinden çocuk terbiyesiyle ilgili düşüncelerini yansıtır. Yazara göre doğru evliliklerin yapılması anne ve babadan alınacak doğru terbiyeye bağlıdır. Eğer aileler ilerlemiş ve medeni olmazlarsa fertler nasıl olgunlaşacaktır. Çocukların mürebbi ve mürebbiyeleri anne ve babalardır. Hepsi fikir ve terbiyeyi onlardan alırlar: *"Bunu bizim poligraf⁸ Ahmet Mithat, Ben Neyim nam risalesinde maddiyun-ı hükemaya karşı pek güzel bast ve temhid eylemiştir. Bu halde pederden evlada kalacak şey kan değil fikirdir. Vazifesini bihakkın bilen bir peder evladından sıkılıp da onları daima başından savmaya ve kendisi güya rahat kalmaya meyyal olmaz."* (Akyol 2014:91)

IV. Esaret ve Hürriyet-i Şahsi

Politikadan elinden geldiği kadar uzak duran Ahmet Mithat Efendi'nin roman ve hikâyelerinde siyasi olarak hürriyet fikri kendine yer bulamasa da, özellikle "şahsi hürriyet" fikrini önemseydiği görülür. Ona göre, şahsi hürriyete sahip olmadan, siyasi anlamda hürriyeti elde etmenin imkânı yoktur. Findley'de, bazı konuların yazılmadığı ve siyasetten uzak durulması gereken bir dönemde birçok sosyal sorun üzerinde durulabildiğinden söz ederek, Ahmet Mithat'ın da özellikle bu durumu cazip bulduğunu söylemektedir (Fidley 1999: 11).

⁸ Yalan makinesi anlamına gelen bu terim, Çok üreten, verimli yazar anlamında Ahmet Mithat Efendi için kullanılmaktadır.

Ahmet Mithat Efendi'nin annesinin Kafkas/ Çerkez kökenli olması, küçük yaşlarda ve bin bir güçlkle Kafkasya'dan İstanbul'a gelmesi, yaşadığı sıkıntıları ve çektiği çileyi daha sonraları çocuklarıyla paylaşması, nihayet çocukların da annelerinden dinlediklerine eserlerinde yer vermeleri, gerçek hayatın kurgusal metinleri şekillendirmesi sağlamıştır. Müşahedat romanında da Batı'nın Osmanlı'daki esaret anlayışına olumsuz yaklaşmasını eleştiren Ahmet Mithat Efendi, bizde hiçbir cariyenin esaretten dolayı sefil olmadığını, aksine cariyeleri hizmete almayı esaret sebebidir diye reddeden alafranga âleminin medeniyete daha uygun diye evlerine aldıkları besleme biçareleri ev bark bile edemediklerini söyler:

“Frenk ukalâsı, bizdeki esareti muaheze ederler ha? “Esaret” kelimesindeki hüküm, bizim maişet-i İslâmiyemiz âleminin neresinde görülmüştür? Hangi cariyeye esaretten dolayı dûcâr-ı sefalet olmuştur? İçlerinde kaç tanesi kocasız kalmağa mahkûmdur? Bilâkis bizdeki cariyelerin ev bark, çoluk çocuk sahibi olmak yüzünden nail olageldikleri bahtiyarlık, Beyoğlu'nda değme nîk-baht familya kızlarında bile görülemiyor.” (Birinci 2000: 138).

V. Sefih Hevesler Uğrunda

Ahmet Mithat Efendi, gençlik döneminde oldukça sefih bir hayat yaşamıştır. Gerek oğlu Kamil Yazgıç'ın babasıyla ilgili yazdığı kitabında gerekse Ahmet Mithat Efendi'nin sürgün hatıraları Menfa'da sefahate olan bu düşkünlük ve bu durumun acı sonuçları uzun uzadıya anlatılır.

Ahmet Mithat Efendi'nin roman ve hikâyelerinde de kendisi gibi sefahate düşkün pek çok kahraman vardır. Müşahedat romanında Refet, gayet kibarzade bir çocuk olmasına rağmen, henüz gençlik çağındayken babası vefat etmiş, külliyetli miras yiyenlerin çoğunda görüldüğü gibi çocukluktan kurtulur kurtulmaz heva ve hevese yakasını kaptırmış ve zamanını sefahat alemlerinde geçirmiştir. Genç yaşında yapmadığı yaramazlık kalmayan Refet Bey, kendi parasını bitirdikten sonra annesinden para çekmeye başlar. Sonunda annesinin evinden de kovulduktan sonra Karnik, Refet'i Seyit Numan Bey'in yanına götürür, onunla barıştırır ve Refet, derbederlik haline son vermeyi ve Seyit Numan Bey'in sözünden çıkmamaya yemin eder (Birinci 2000: 86).

Hikmet-i Peder romanında da Dr. ...Bey'in evlilikle ilgili konuşmalarını dinleyen Ahmet Mithat, zevcesine tamamıyla sadık bir koca olmadığını itiraf etmekten çekinmez:

“Sözün doğrusunu söyleyim mi Ahmet Mithat! Sana günahımı tamamıyla itiraf edeyim mi? Benim kendi teehhülüm dahi doktorun hikmet-i pederine muvafık bir teehhülk olmadığı için ben de zevceme tamamıyla sadık ve hukukuna riayetkar bir koca çıkma-

dım. Bereket versin ki arkadaşlardan birisinin duçar olduğu bir felaket-i müdhişe bana ibret-bahş oldu da külliyyen taib ve müstağfir olarak her saadeti ailem dahilinde aramaya başladım.”(Akyol 2014:73)

VI. Babıâli Caddesi'nin Müstakbel Kurucusu Ahmet Mithat Efendi ve Aydınlığın Geldiği Ocak: Gazete ve Gazetecilik

Ahmet Mithat Efendi'nin en belirgin vasıflarından biri gazeteci olmasıdır. Gazeteyi önemsemesi sadece kendisinin bilgiye olan açlığını gidermesiyle de ilgili değildir. Mensup olduğu milletin esaretten, cehaletten ve her türlü sefaletten kurtulabilmesinin gazeteyi önemli bir vasıta olarak da görür.

27 Haziran 1878'den itibaren çıkarmaya başladığı ve ölümüne kadar başında olduğu Tercüman-ı Hakikat'ten önce, on ayrı gazete ve iki dergide yazarlık, başyazarlık, müdürlük yapan Ahmet Mithat Efendi, bu dergi ve gazetelerin çoğuna sahiplik yapmış hatta bazı dergi ve gazetelerin bütün yazılarını kendisi yazmıştır. Oğlu Kamil Yazgıç'ın hatıralarında bir gecede tek başına Tercüman-ı Hakikat'i nasıl çıkardığına dair bir anekdot vardır. Özellikle çalışanların iş başında kayıtsız ve dikkatsiz davranmasına tahammül edemeyen Ahmet Mithat Efendi bir gün matbaaya geldiğinde başla işlerle uğraşan çalışanlarını görünce onlara hakaret eder. Çalışanlar da bu sözleri hazmedemedikleri için matbaadan ayrılır ve onu tek başına bırakırlar. Bir anlamda grev yapan yazarlar ve dizgiciler, Ahmet Mithat Efendi'nin çaresiz kalıp kendilerinden özür dileyeceğini hatta yalvaracağını düşünürler. Ancak o, yalvarmayı gururuna yediremediği için insanüstü bir gayretle gazetenin bütün yazılarını yazar, bu yazıları eliyle dizer, tashih eder ve sabaha kadar gözünü bile kırpmadan gazetesini çıkarır. Ertesi sabah onun gazeteyi çıkaramayacağından emin olan çalışanlar, gazete dağıtıcılarının “Tercüman” diye haykırdıklarını görünce şaşkınlığa düşerler. Bu tartışma sırasında Ahmet Mithat Efendi'yi yalnız bırakanlar arasında Ahmet Rasim'de vardır.(Yazgıç 1940:26)

Ahmet Mithat Efendi'nin hikâye ve romanlarında da memlekete hizmet ve halkı aydınlatmak için gazetecilikle uğraşan kahramanlar vardır. Gazete sadece onun için değil roman ve hikâyelerinin kahramanları için de memlekette çok önemli bir mekanizmayı oynatan bir ocaktır. Müşahedat romanını da bir gazetecinin/yazarın bizzat kendisinin romanın kahramanlarından biri olduğu bir romandır. Ahmet Mithat Efendi, romanın girişinde sanatının önemli taraflarından birisinin gazetecilik olduğuna vurgu yaptıktan sonra, Şirket-i Hayriye'ye ait şikâyetlerin büyük bir kısmının kendi kaleminden çıktığını itiraf eder. Sadece gazetecilik sıfatına sahip olmuş olsaydı, kendisinde hiç insaf aranmaması lazım geldiğinden bahseden yazar, gazetecilik sıfatının yanında romancı, feylesof

gibi sıfatlara da haiz olduğundan yaptığı eleştirilerin insaf dairesi çerçevesinde olduğunu eklemeyi unutmaz. Öyle ki, Şirket-i Hayriye'den şikâyetçi olduğu kadar memnun kaldığı zamanlar da çoktur. Çünkü Şirket-i Hayriye'nin vapurları gazeteciler için aynı zamanda bir yazı odasıdır. Gazeteye yazılacak yazıların çok olduğu günler de Ahmet Mithat Efendi'de dâhil pek çok gazeteci, vapurun içerisinde sokuldukları küçük bir kabinde ve kısacık vapur seyahati sırasında dünyanın yazısını yazarlar. Ahmet Mithat Efendi, vapurda geçirdiği zaman kadar gazete idarehanesinde geçirecek zamanları olmadığı için, kendilerine yardımcı olan Şirket-i Hayriye'ye ve çalışanlarına teşekkür eder (Birinci 2000: 9).

VII. Evlilik Fikri: Kutsal ve Mutlu Bir Yuva:

Modernleşme hareketlerinin başladığı Tanzimat yıllarından itibaren pek çok Osmanlı aydınının, kadınların eskiye göre daha özgür olabilmeleri için her fırsatta düşüncelerini dile getirdikleri bilinmektedir. Ancak, toplumsal yapıdan kaynaklanan zorunluluklar, devlet eliyle yapılamayan bu düzenlemelerin, devrin romancıları tarafından dile getirilmesini gerekli kılmıştır. Ahmet Mithat Efendi de, özellikle evlilik kurumu çerçevesinde kadınların yerini, kadın/erkek ilişkilerini, kadınların eşlerini seçebilme haklarını sorgulamasıyla dikkati çeker. Bu noktada, kadınlar için ilerci fikirler savunan Ahmet Mithat Efendi'nin problem olarak gördüğü durumlardan biri görücü usulüyle evlilik. Tanzimat'la birlikte değişen toplum hayatında aile kurumu etrafında ilk göze çarpan düşünce, evlilikten önce kadın ve erkeğin birbirini tanımasıdır. Batılı toplumlarda kadın ve erkek eş seçiminde özgürdür. Ancak Osmanlı toplumunda kadınların henüz kendi eşlerini seçme konusunda şahsi hürriyetlerine sahip olmadığı bilinmektedir. Şinasi'nin Şair Evlenmesi adlı tiyatro eserinden başlayarak, bu durumun meydana getirdiği kimi zaman gülünç, kimi zaman trajik durumlar devrin roman, hikâye ve tiyatrolarında sık sık konu edilmiştir. Ahmet Mithat Efendi, görücü usulüyle yapılan evliliklerin, kadınlar açısından önemli problemleri beraberinde getireceğinin farkındadır. Böyle bir evlilikte, kadının "evlilik" kurumuyla kendisi için güvenli bir hayat alanı inşa etmesi mümkün değildir. "Güvenli bir hayat alanı oluşturma" noktasında, dışarıdan çok özel bir alan olarak görünen evlilik kurumunun -hem evlilik hem de ayrı bir ev sahibi olma anlamında düşünüldüğünde- insanların birbirini tanımadan yapacakları bir evlilikle, felakete dönüşebileceği açıktır. Bu durum, kadınların eğitimsiz ve toplumsal hayatın dışında oluşları da hesaba katılırsa, bütünüyle, kocalarının keyfi davranışlarına katlanmaları gerçeğiyle yüz yüze gelmelerini de sağlayacaktır.

Bu tehlikeleri bertaraf edebilmek amacıyla, geleneksel yapının ve söylemin dışına çıkmak isteyen Ahmet Mithat Efendi de, Hikmet-i Peder adlı romanında

geleneksel söylemin dışında bir tavır geliştirmeye çalışır. Erken yaşta bilinçsizce yapılan evliliklerin nasıl aldatmayla sonuçlandığını, evlilik dışı yaşanan ilişkilerin hastalıklara sebep olacağı üzerinde durur. Ona göre doktor hastalığı tedavi edebilir ama ruhun tedavisi için bir hâkime/yol göstericiye ihtiyacı vardır. O da babadır. Baba, kötülüğün kaynağını tespit ederek, bu konuda önlemler alan kişidir. Babanın yol göstericiliğiyle tecrübelenen çocuklar, evlilik hayatında da doğru kararlar alabilecek bir bilince ulaşacaklardır. Ahmet Mithat Efendi evliliğe ilişkin düşüncelerini Doktor... Bey aracılığıyla ifade ederken, kendi romanı Taaffü'fe de vurgu yapar ve bu romandaki doktor kahramanın eğitimiyle meşgul olduğu kızı on üç on dört yaşına geldiğinde evlendirmek isteyen annesini rıza ettiğini söyler ve şöyle devam eder: “İşte ben tezvic-i benat emrinde tamamıyla bu tabibin mesleğine tabiyim.” (Akyol 2014:51)

VIII. Sürgünde “Allah’ın Lütuf ve Merhametine İltica” ve Adalet Fikri

Rodos sürgünlüğü sırasında iyice acze düşen ve aydınlık günleri bile kara bir gece gibi görmeye başlayan Ahmet Mithat Efendi, sürgün olmanın getirdiği kötümserlikten dine sarnılarak kurtulur. Menfa’da, böylesi bir felakete karşı karşıya kaldığı günlerde kendisini selamete çıkaran şeyin din olduğunu ifade eden Ahmet Mithat Efendi, Allah’ın lütuf ve merhametine sığınmaktan başka çaresi kalmadığını anlayınca, fikirleri baştan aşağı değişmiş ve etrafında daha farklı şeyler aramaya başlamıştır: “*Hâlbuki benim en büyük kabahatim şimdiye kadar senin azamet-i kudret ve celalini hiç mülâhaza ve tefekkür edememiş olmaklığımdır. Senin beni bu felakete duçar etmeğliğinde başka hiçbir hikmet olmasa yalnız beni kendi azamet için düşündürmeğe davetten ibaret olacak olan hikmet kâfidir, dedim.*” (İnci 2013: 128).

Rodos sürgünlüğü sırasında Ahmet Mithat Efendi, günahı, suçu olmadığı halde kendileri gibi ceza çeken insanlarla karşılaşır. Bu yüzden Menfa’da sık sık adalet düşüncesine vurgu yapar. Adalet konusu bu derecede önemseyen yazar, roman ve hikâyelerinde bu konuya temas eder.

Müşahedat romanında ise, Seyit Mehmet Numan’ın kızı Feride’nin hastalığından bahseden yazar, bir yandan da ilahi adaletin Karnik’in yakasına yapıştığını görünce rahatlar, içi ferahlar. Karnik, yaptığı bütün kötülüklerin cezasını Fransa’da bir hapisane hücre sine kapatılarak öder:

“*Bin hükema tarafından, bin türlü vakayı ile tatbik ve tecrübe olunarak mertebe-i tahakkuka vardırılmıştır ki Cenabül adlül’-adilin ahkemül’-hakimin (Adillerin en adili, hakimlerin en hakimi olan Cenab-ı Allah) bazı müstehakların cezalarında ihmal ederse de ihmal etmez. Elbette herkesin ceza-yı amelini verecektir. Tabiatlarında şekavete inhimak olanlardan maada hiçbir kimse bu hakikat-ı zahireyi, bu hikmet-i bahireyi redd için cebr-i nefis eylemez.*” (Birinci 2000: 301).

SONUÇ

Sonuç olarak, edebi metinlerin yazarların hayatından bağımsız bir varoluşa sahip olmadıkları düşüncesinden yola çıkarak, Ahmet Mithat Efendi'nin kurmaca eserlerinde yaptığı şeyin bir anlamda kendini anlatmak olduğunu söyleyebiliriz. Cemal Süreya'nın "Şairin hayatı şüire dâhildir." sözünü, "Ahmet Mithat Efendi'nin hayatı, kurmaca eserlerine dâhildir." şeklinde uyarlayarak, onun hem kendi yaşamöyküsüne ait metinleri hem de hakkında yazılmış hatıraları ve biyografileri alt alta koyduğumuzda, kurmaca metinlerin, yazarın yaşamını ortaya koymada belirleyici bir öneme sahip olduğu görülmektedir.

Ahmet Mithat Efendi, gerek gazete yazıları gerek kurmaca eserleriyle yenileşme sürecinin daha az hasarla atlatılmasına yardımcı olmuş ve bir anlamda boşluğu dolduran bir baba rolü üstlenmiştir. Boşluğu doldurmak açısından bakıldığında Ahmet Mithat Efendi'nin kurmaca eserlerinin roman tekniğine uygun olmaması, batılı anlamda bir roman sistemini kuramamış olması, edebi bir kıymetinin olmadığı gibi hükümlerin de geçersiz olduğu görülmektedir. Ahmet Mithat Efendi'nin amacı, roman tekniğine uygun dört başı mamur eserler üretmekten çok, kurmaca eserleriyle halkın cehaletini, bilgi noksanlığını ortadan kaldırmaktır. Bu bağlamda, Ahmet Mithat Efendi'nin, ürettiği metinlerle kendi hayatı arasındaki yoğun geçişliliğin sebeplerinden birinin de içerisinden çıktığı topluma yol gösterici, ya da telafi edici babalık olduğu görülmektedir.

KAYNAKÇA

- Ahmet Mithat Efendi Bütün Eserleri, Romanlar XIII, *Müşahedat*, (hzl.) Necat Birinci, 2000.
- Ahmet Mithat Efendi, *Sevda-yı Say u Amel*, İstanbul, Kırkanbar Matbaası, 1296.
- Ahmet Mithat Efendi, *Teşrik-i Mesai, Taksim-i Mesai*, İstanbul, Kırkanbar Matbaası, 1296.
- Ahmet Mithat Efendi, *Menfa*, (Haz. Handan İnci), Kapı Yayınları, İstanbul: 2013.
- Ahmet Mithat Efendi, *Hikmet-i Peder*, (hzl) Gizem Akyol, Dergâh Yayınları, İstanbul: 2014
- Bir Jübilenin İntiba'ları Ahmet Mithat'ı Anıyoruz*, (Hzl) Hakkı Tarık Us, Vakıf Gazetesi Kütüphanesi, İstanbul: 1955
- Çapanoğlu, Münir Süleyman (1964), *İdeal Gazeteci Efendi Babamız Ahmet Mithat*, İstanbul: Ticaret Postası Matbaası.
- Çelikkol, Zeki(1985), *Rodos'taki Türk Eserleri ve Tarihçe*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi
- Demir, Yavuz (2002), *Zaman Zaman İçinde Roman Roman İçinde: Müşahedat*, Dergâh Yayınları: İstanbul.
- Ecevit, Yıldız (2009), *"Ben Buradayım"*, Oğuz Atay'ın Biyografik ve Kurmaca Dünyası, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Erbay Erdoğan-Ali Utku (2005). *İktisat Metinleri*, Konya: Çizgi Yayınevi.
- Esen, Nüket (2006), *"Ahmet Mithat: Hayat, Külliyyat"*, Modern Türk Edebiyatı Üzerine Okumalar, İletişim Yayınları: İstanbul.
- Gökçek, Fazıl(2014), *"Ahmet Mithat Efendi'nin Bilinmeyen Bir Romanı"*, Yeni Türk Edebiyatı, s. 9, ss. 7-16.
- Gökçek, Fazıl (2012), *Küllerinden Doğan Anka Ahmet Mithat Efendi Üzerine Yazılar*, İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Tunç, Gökhan(2008), *"Müşahedat Postmodern Bir Roman mı?"*, TUBAR, 2008, Güz, s.239-250.
- Okay, Orhan (1989), *Batı Medeniyeti Karşısında Ahmet Mithat Efendi*, Ankara: Milli Eğitim Gençlik ve Spor Bakanlığı Yayınları.
- Okay, Orhan (1989). *"Ahmet Mithat Efendi" Maddesi, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, İstanbul.
- Oral, Mustafa (2008), *"Sultan II. Abdülhamit Döneminde "Bir Çerkez Tarihi" Yazılması Girişimi"*, ÇTTAD, VII/16-17 (2008 Bahar/Güz), ss.71-88.
- Parla, Jale(2002), *Don Kişot'tan Bugüne Roman*,4 Baskı, İstanbul: İletişim Yayınları.

- Parla, Jale (1993), *Babalar ve Oğullar Tanzimat Romanının Epistemolojik Temelleri*, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Tanpınar, Ahmet Hamdi (1988), *19 uncu Asır Türk Edebiyatı Tarihi*, İstanbul: Çağlayan Kitabevi.
- Uğurcan, Sema (1986), "Ahmet Mithat Efendi'nin Hatıratı İle Romanları Arasındaki Münasebet", *Türklük Araştırmaları Dergisi*, 2, İstanbul.
- Ülgen, Erol (1994), *Ahmet Mithat Efendi'de Çalışma Fikri*, İstanbul: Ahilik Araştırma ve Kültür Vakfı Yayınları.
- Yazgıç, Kamil (1940), *Ahmet Mithat Efendi Hayatı ve Hatıraları*, İstanbul: Tan Matbaası.
- Yunus Nadi, Kısm-ı İctimai "Ticaret-i Bahriye Hakkında, -Hatırat ve Mülaha-zat-", *Donanma Mecmuası*, 3. sene, sayı: 33, Teşrinisani, 1328, s.418-423.